

En migrasjonsforskers bekjennelser

Confessions of a migration researcher

Jon Horgen Friberg

Forsker II, Fafo

Jon.Horgen.Friberg@fafo.no

Det er ikke nødvendigvis et mål for meg at folk som tilhører de gruppene jeg forsker på alltid skal kjenne seg igjen i alt jeg skriver. Ofte er vi ikke i stand til å overskue alle omstendighetene som former våre liv. Forskningen derimot, har om ikke annet en ambisjon om å beskrive mer allmenne mønstre. Min reaksjon da jeg leste Mette Anderssons bok *Kampen om vitenskapeligheten. Forskningskommunikasjon i et politisk betent felt* (2018) – som er en studie av den gruppen jeg tilhører, nemlig migrasjonsforskere – må tolkes med dette forbeholdet. Kanskje er det ikke noe mål at jeg skal kjenne meg igjen. Men det gjør jeg altså ikke. I hvert fall ikke helt. Med fare for å framstå som fryktelig selvsentrert, skal jeg her forsøke å si noe om hvorfor.

Kampen om vitenskapeligheten er både en studie av norsk offentlighet og en studie av hvordan migrasjonsforskere opplever møtet med denne offentligheten. Andersson beskriver hvordan innvandring og integrering har blitt et følelsesladet og politisert felt, og hvordan den offentlige debatten er preget av en polarisert skyttergravskrig mellom fastlåste posisjoner. Migrasjonsforskere – som ifølge Andersson gjerne ønsker å framstå som objektive og nøytrale fagfolk – opplever å bli utsatt for hets, latterliggjøring og trusler i sosiale medier. I den brede offentligheten anklages de vekselvis for å være naive idealister, eller at de bidrar til stigmatisering og/eller løper statens ærend. Beskyldninger om politisk styrt forskning sitter løst, og forskningsfunnsom som ikke passer inn i forhånds etablerte narrativer, utløser harde angrep på forskernes metoder og faglige integritet. Andersson viser til at det er et mangfold i erfaringer blant ulike forskere, men bokas bærende fortelling er at de fleste opplever møtet med offentligheten som faglig og personlig belastende, og at mange forskere derfor trekker seg unna samfunnsdebatten.

Anderssons studie vil sannsynligvis bli stående som en viktig referanse for alle som er opptatt av migrasjonsforskningens kår og utvikling i Norge. Hennes analyser av forholdet mellom politikk, forskning og nye og gamle medier, samt kampen om definisjonsmakten i offentligheten, har interesse langt utenfor migrasjonsforskernes rekke. Men selv om beskrivelsene av offentligheten passer godt med min erfaring, kjenner jeg meg altså bare

delvis igjen i det hun skriver om hvordan migrasjonsforskere forholder seg til denne. For å nøste opp i hva det er som skurrer, må jeg først si litt om mitt eget møte med den offentligheten Andersson beskriver.

MØTET MED OFFENTLIGHETEN – EN SELVANGIVELSE

Ett av mine første arbeider på Fafos handlet om minoritetsungdom og deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter. Jeg hadde fortsatt stillingstittel som vit.ass. da en kommentar til et presseoppslag om mangfoldsrekruttering i speider'n gav meg en plass på Oddbjørn Jonstads famøse «Judasliste». Deretter jobbet jeg i mange år med arbeidsinnvandring fra Øst-Europa – som til tross for å være den største migrasjonsbølgen til Norge noensinne, med potensielt store konsekvenser for norsk arbeidsliv og samfunn, i svært liten grad opptar folk som er opptatt av innvandring. Frontene kunne være harde mellom partene i arbeidslivet, og både Nei til EU og Civita forsøkte å diskreditere forskningen vår. Media skrev hyppig om arbeidsinnvandring, og journalister ba ofte om kommentarer. Men i den store kulturkrigen som etter hvert omsluttet norsk innvandringsdebatt, var det ingen som brydde seg. Sånn sett var jeg kanskje heldig. Jeg kunne bygge opp kompetanse og selvtilitt på et sentralt tema innen migrasjonsfeltet uten å måtte forholde meg til så mye tull.

Etter hvert skulle jeg imidlertid utvide nedslagsfeltet. Da jeg sammen med Olav Elgvin beskrev hvordan møtet med velferdsapparatet bryter ned tillit og motivasjon hos somaliske flyktninger (Friberg & Elgvin, 2016), raste kommentarfeltkrigerne over at vi fokuserte på NAVs tiltaksapparat heller enn på somaliernes udugelighet. Da jeg sammen med Guri Tyl-dum og Anne Britt Djuve (2015) konkluderte at de fleste rumenske tiggere nok ikke var ofre for menneskehandel, slik mange politikere hadde hevdet, utløste det harde angrep på forskningsmetoder og funn fra politikere og kommentatorer.¹ På Facebook haglet det med sjikane og latterliggjøring i lang tid, og det toppet seg på nytt da Brennpunkt to år senere viste en dokumentar om en rumensk prostitusjons- og narkotikaliga i Bergen med kobling til tiggere. Senere har jeg forsket mer på ungdom med innvandrerbakgrunn. En foreløpig rapport fra et pågående prosjekt (Friberg, 2016) og påfølgende kronikk² som blant annet tok opp religiøsitet og kulturell endring, ble møtt med overskriften «Forskere uten forbehold», komplett med bilde av undertegnede i helfigur, og en kommentar der Klassekampens forskningskommentator Bjørn Vassnes gikk til frontalangrep på metoder og funn.³ Jeg har sikkert gitt hundrevis av kommentarer til journalister som skriver om innvandring og integrering, og det har knapt skjedd at ikke kommentarfelt og sosiale medier fylles opp med sinte kommentarer.

Jeg har imidlertid ikke bare fått kjenne innvandringsmotstanderne vrede – også «den andre siden» har latt høre fra seg, om enn i litt mindre aggressiv tone. Allerede de første

1. Her er kun noen få eksempler: «Tiggerrapport møter massiv slakt» (Nettavisen, 17.06.15). Historiker Finn Olstad beskrev rapporten som «ubehagelig nær tulleforskning» (Klassekampen, 23.06.2015). Trygve Hegnar slo til med «Fafos tulleforskning» på forsiden av avisen Kapital. Frp-politiker Aina Stenersen uttalte at dette var «en av de dårligste rapportene vi har sett på lang tid» (Dagbladet, 10.10.2015).
2. Se J. H. Friberg, «Assimilering på norsk», Ytring.no, 24.01.2017, <https://www.nrk.no/ytring/assimilering-pa-norsk-1.13336858>
3. B. Vassnes, «Forskere uten forbehold», Klassekampen, 02.02.2017.

studiene av østeuropeiske arbeidsinnvandreres kår fikk kritikk for å stigmatisere og skape skillelinjer mellom «oss» og «dem». At jeg bruker assimileringbegrepet i studiet av innvandrernes barn har falt en del tungt for brystet, noe som for så vidt ikke overrasket. Da jeg skrev en kronikk som tok opp verdimotsetninger mellom innvandrede muslimer og den innfødte befolkningen,⁴ for å imøtegå det jeg oppfattet som unyanserte påstander i Bushra Ishaqs bok *Hvem snakker for oss?* (2017), fikk jeg til gjengjeld overraskende mye sinte reaksjoner både i avisspaltene og på sosiale medier, der både metoder og forskerintegritet kom under angrep.⁵ Også innad i academia kan man oppleve sanksjoner. Jeg har for eksempel fått refusert en artikkel i et internasjonalt fagtidsskrift med den eksplisitte begrunnelse at de ikke ønsket å publisere negative funn om konsekvensene av innvandring «i disse Brexit-tider».⁶ Da jeg på en internasjonal workshop presenterte et paper som argumenterte for at migrasjon for tiggere blant rumenske rom kan forstås i sammenheng med en opposisjonell sigøyner-identitet som beskytter mot stigma påført av utenforstående og slik muliggjør økonomiske strategier andre opplever som for skamfulle (se Friberg, 2018), ble jeg for første gang, i hvert fall ansikt til ansikt, beskyldt for rasisme. Når jeg snart skal publisere en rapport om foreldreskap og sosial kontroll i innvandrede familier blir det sikkert bråk, men i skrivende stund vet jeg ærlig talt ikke fra hvilken side kritikken vil komme denne gang.

Så langt er min erfaring helt i tråd med det Andersson beskriver. Politisk betente forskningsfelt er som magnetiske felt; forskere og forskningsresultater blir assosiert med ytterpolene og politisert i tråd med den allmenne samfunnsdebatten på feltet. Og ikke minst – politisk debatt kamufleres som metode-debatt, der forskningsfunn som ikke passer med aktørenes politiske agenda gjerne fører til angrep på forskningsmetoder og faglig integritet.

DER DET SKURRER

Men i motsetning til den bærende stemmen i Anderssons bok, har jeg egentlig ikke opplevd dette som veldig belastende. Hovedbildet av det hun beskriver når det gjelder migrasjonsforskernes personlige opplevelse av møtet med offentligheten, resonerer altså ikke helt med min egen opplevelse. Det er ikke det at jeg ikke bryr meg om hva folk der ute sier om meg. Jeg har brukt ganske mange timer på å forsvare egen forskning, både i debattinnlegg i aviser og på Facebook.⁷ Bråket rundt tigger-studien ga sågar motivasjon til å skrive to vitenskapelige artikler på norsk om akkurat de temaene som vi ble angrepet for, siden disse faktisk ikke var godt nok beskrevet i den opprinnelige rapporten (se Friberg, 2019, og Friberg & Tyldum, 2019). Men kontroversene har på ingen måte gitt meg noe ønske å

4. Se J. H. Friberg, «Islam og integreringsdebatten: Dårlig utsikt fra skyttergravene», Aftenposten, 12.11.2017, <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/ORKL3/Islam--og-integreringsdebatten-Darlig-utsikt-fra-skyttergravene--Jon-Horgen-Friberg>

5. Se D. Herbjørnsrud, «De rokker ved samtidens fiendebilder», Dagbladet, 22.11.2017, <https://www.dagbladet.no/kultur/de-rokker-ved-var-samtid-fiendebilder/68904317>; S. A. Jirde: «Brun valmue». Klassekampen, 27.11.2017.

6. Dette var ikke et migrasjonstidsskrift, og jeg tror ikke det kunne skjedd i noen seriøse sådanne.

7. Se f. eks. J. H. Friberg, Vassnes på villspor, Klassekampen, 09.02.2017; A. B. Djuve, J. H. Friberg & G. Tyldum, «Om tiggere og tullinger», Dagbladet 06.07.2015; A. B. Djuve, J. H. Friberg & G. Tyldum, Tiggere og bakmenn – et forsøk på å rydde opp i misforståelser, Dagbladet, 28.04.2017.

trekke meg tilbake. Tvert imot har de gitt energi og motivasjon til å skrive, forske og formidle mer enn før. Og det har gitt meg en følelse av å være enormt privilegert, ved at jeg får mulighet til å forske på et felt som opptar mange og hvor behovet for kunnskap er stort. Jeg gir kommentarer til media nærmest ukentlig, og selv om det hender at journalister vrir stoffet til å passe inn i etablerte narrativer eller konflikter, så er ikke det hovedinntrykket. De fleste journalister gjør en god jobb i å formidle komplisert forskning på en lettfattelig måte. At kommentarfeltet ofte fylles opp med hets og sjikane, opplever jeg ikke som et personlig problem.

Det er mulig jeg er spesielt ufølsom, og flere har kommentert at kjønn kan være en faktor. Kanskje kvinnelige forskere får kritikk og hets som i større grad går på deres kjønn og person? Det kan godt være, men jeg tror ikke kjønn holder som forklaring. Både på eget institutt og blant kolleger andre steder ser jeg forskere av begge kjønn, også med minoritetsbakgrunn, som trives godt med å formidle i media, og som ikke skyr unna betente felt. Det betyr ikke at de ikke kan oppleve det som krevende, eller at man av og til får litt «høye skuldre» i møte med offentligheten. Det skulle bare mangle. Men de jeg ser rundt meg, passer ikke med fortellingen om den skuddredde migrasjonsforskeren som lar frykten for hets og latterliggjøring i sosiale medier eller kollegers dømmende blikk komme i veien for gleden ved å formidle forskning. De fleste av oss synes jo dette er gøy!

FELT OG POSISJONER

Når min egen erfaring ikke helt passer med det dominerende bildet av migrasjonsforskerne slik de framstår i Anderssons bok, tror jeg forklaringen kan søkes både hos meg selv, og dels i feltet mer allment og de ulike posisjonene vi innehar.

For det er noe som skurrer i beskrivelsene av forskere som søker objektivitet, men som (urettmessig) tillegges politiske motiver. For anklagene om politisk slagside er ikke *helt* grunnløse. Ikke i den forstand at forskere vrir på analyser og konklusjoner, men som Andersson påpeker, ligger det normative føringer i hvilke spørsmål som stilles. Og tradisjonelt har det i hvert fall delvis vært riktig som Kjersti Thorbjørnsrud tidligere har påpekt – at migrasjonsforskere har hatt større interesse for å studere hvordan det går med innvandrerne enn med de innfødte som har blitt berørt av innvandreneres ankomst.⁸ Dette til tross for at det finnes viktige unntak og nyanseringer som Sindre Bangstad og Bengt Andersen senere påpekte i samme avis.⁹ Migrasjonsforskere er i hvert fall ikke alltid opptatt av de samme spørsmålene som «mannen i gata». Og nettopp fordi forskere ikke kan unnsnippe sine egne normative og politiske posisjoner, er det så viktig at en kritisk offentlighet ettergår oss i sømmene. Om ikke annet tror jeg framveksten av en aggressiv semi-offentlighet på nett har virket skjerpene på forskeres metodebruk.

Det er samtidig viktig å understreke – som også flere av Anderssons informanter gjør –

-
8. K. Thorbjørnsrud, Forskernes nyanser ender med å dempe det som er vondt, Morgenbladet, 19.10.2018. Se <https://morgenbladet.no/ideer/2018/10/samfunnsforskere-er-ikke-interessert-i-den-norske-minoritets-erfaringer-skriver>
 9. S. Bangstad & B. Andersen, Thorbjørnsrud bør nyansere, Morgenbladet, 26.10.2018. Se https://morgenbladet.no/ideer/2018/10/thorbjornsrud-bor-nyansere?fbclid=IwAR04R8a_QDjwOmeYjY7uQ7mhn-Pxb6egwCcG1XJJunV1rHjO2yH1Pvxvw_MM

at norsk migrasjonsforskning er betydelig mindre politisert enn i en del andre land, hvor forskning ofte blir sømløst over i politisk aktivisme.¹⁰ Og selv om norske migrasjonsforskere har et mangfold av ulike perspektiver og posisjoner, har det over de siste 20 årene skjedd en viss forskyvning i hva som har vært de dominerende teoretiske perspektiver – fra et kritisk blikk på statens maktutøvelse til et større fokus på institusjonenes bærekraft og virkemåte i møte med økt migrasjon. Dette er kanskje ikke så overraskende, med tanke på at innvandrere og deres barn i samme periode har gått fra å være en liten og marginal gruppe til å nærme seg en femtedel av befolkningen.

Samtidig savner jeg Mette Anderssons egen stemme. Hun har selv vært en markant figur innen norsk migrasjonsforskning, med et tydelig maktkritisk perspektiv. Samtidig har hun beveget seg fra «opposisjonstilværelse» i Bergen til å sitte «tett på makta» ved Universitetet i Oslo. På mange måter tror jeg Mette Anderssons egne erfaringer ville vært vel så interessante som hennes analyser av informantenes erfaringer. Men da ville det også blitt tydeligere at bokas bærende fortelling kommer fra et bestemt ståsted.

Og da må jeg jo snu speilet. Selvsagt har min egen posisjon i dette feltet betydning for hvordan jeg opplever møtet med offentligheten. I Mette Anderssons typologi over ulike kommunikasjonsidealer faller jeg nok i kategorien *Pragmatikeren* (i motsetning til *Puristen*, *Kritikeren* og *Påvirkeren*). Jeg har ikke noe mål om å påvirke politikken i en bestemt retning, men jeg har et mål om at politikk skal være forsknings- og kunnskapsbasert. At jeg jobber ved et anvendt forskningsinstitutt, der vi er tett på oppdragsgivere og såkalte «brukere» av forskning, former selvsagt også mitt blikk og min opplevelse. Forskere i min sektor er «tett på makta» – på godt og vondt. Vi inviteres til regjeringskonferanser og sitter i offentlige utvalg. Jeg vet at kunnskapen potensielt kan få konsekvenser for politikktvikling og samfunnsdebatt. At det blir bråk om metoder og funn, skyldes at det faktisk står noe på spill. Jeg synes ærlig talt det er mye bedre at politiske aktører forsøker å diskreditere metodene enn å bli møtt med taushet.

Dessuten tror jeg generasjonsforskjellene har litt større betydning enn Andersson tillegger dem. Som hun også påpeker, var migrasjonsfeltet tidligere et smalt felt for spesielt interesserte – gjerne antropologer og sosiologer med et maktkritisk perspektiv på marginaliserte gruppers kår. At noen ikke var helt forberedt på at deres forskningstema skulle bli et nærmest altoverskyggende politisk stridsspørsmål i en stadig mer polarisert offentlighet, er forståelig. Vi som har kommet inn i senere år, har derimot vært fullstendig klar over hva vi gikk til. De som er mest engstelige i møte med politisk kontrovers, velger kanskje andre felt i dag.

Samtidig har forholdet mellom forskning og offentlig debatt endret seg. Som Andersson beskriver, var de interne frontene mellom ulike migrasjonsforskere i Norge langt hardere på 1990-tallet enn i dag – tenk Unni Wikan og Lise Lien mot Marianne Gullestad og Thomas Hylland Eriksen. Det betyr ikke at forskere ikke lenger har normative posisjoner. Som Andersson beskriver, har norske forskere et mangfold av ulike teoretiske perspektiver som alle har sine normative og politiske implikasjoner. Men forskjellen ligger i at forskernes

10. For å gi ett eksempel: Da jeg for et par år siden – midt oppe i den såkalte flyktningkrisa – var med på å arrangere en nordiske migrasjonsforskerkonferanse, foreslo de svenske partnerne at alle deltakerne på konferansen skulle skrive under på et opprop om å beskytte asylretten. De virket oppriktig overrasket over at de norske arrangørene mente det var helt uaktuelt.

ulike posisjoner den gangen i større grad sammenfalt med posisjonene i den offentlige debatten. I dag tror jeg det er få migrasjonsforskere som identifiserer seg med den ene eller den andre siden i disse debattene. Denne distansen bidrar muligens til å svekke de mest høylytte stemmenes injurierende kraft.

MENTAL BESKYTTELSE

Som tidligere nevnt, i min lille teig av migrasjonsforskningen snakker vi av og til om «opposisjonelle identiteter». Folk som opplever nedvurdering og stigma, kan beskytte eget selvbilde ved å innta en avvisende eller endog fiendtlig holdning til samfunnet rundt seg. Migrasjonsforskere er på ingen måte noen sårbar minoritet, tvert imot. Men det er absolutt noe i det å innta en litt om ikke fiendtlig, så i hvert fall distansert posisjon til de folka som prøver å dra deg ned. Om ikke annet så fordi det gir mental beskyttelse.

La meg utdype litt: Jeg mener migrasjon og globalisering stiller Norge og Europa overfor omveltninger som vi i dag ikke overskuer konsekvensene av. Vil velferdsstatens økonomiske og politiske bærekraft bestå i møte med omfattende demografiske og kulturelle endringer? Vil innvandrerne og deres barn finne sin plass og bli akseptert som en del av fellesskapet, eller vil Norge bli et permanent etnisk delt samfunn? Vil kulturell usikkerhet i møte med migrasjon og sosial endring føre til autoritær populisme og demokratisk tilbakeslag i Europa og Norge? Ingen har i dag svaret på disse spørsmålene. Forskningen gir oss i beste fall bruddstykker av kunnskap som kanskje gjør oss bedre i stand til å forstå hva som foregår. Det nærmeste jeg kommer en entydig posisjon, er at man bør være ydmyk i møte med spørsmål man ikke vet svaret på, og at søken etter kunnskap og sannhet faktisk betyr noe.

Derfor irriterer det meg når de mest høylytte stemmene i den offentlige innvandrings- og integreringsdebatten – enten de er politikere, aktivister, kommentarfeltkrigere eller Facebook-debattanter – er så skrāsikre på ting de åpenbart ikke kan vite så mye om. Det irriterer meg at forskningsfunn brukes som ammunisjon i fastlåste skyttergravskrager i stedet for å bringe forståelsen videre. Og det irriterer meg når de spørsmålene som opptar meg, reduseres til rekvisitter i en tåpelig kulturkrig full av selvhøytidelige diletanter, sirlig konstruerte stråmenn og evinnelige omkamper. Betyr det egentlig noe hva disse folka mener om våre forskningsmetoder?

Denne innstillingen er selvsagt en mental forvarsmekanisme. Jeg vet at mange av deltakerne i det offentlige ordskiftet stort sett er flinke og ærlige folk. Eller som Donald Trump ville sagt det: «some, I assume, are good people». Og det er faktisk slik at forskning og fagkunnskap har høy legitimitet i norsk offentlighet, selv om den vris og vendes på av aktører med en agenda. Det kunne vært atskillig verre. Men jeg har lært meg at når dritten først treffer vifta og det koker på Facebook, er det ikke så dumt å ha en litt distansert – for ikke å si fiendtlig – innstilling i møte med denne offentligheten. «Sociology is a martial art», sa Bourdieu, og det er jammen migrasjonsforskning også til tider (om enn ikke nødvendigvis akkurat slik Bourdieu mente det).

Kampen om vitenskapeligheten beskriver en viktig del av virkeligheten som norske migrasjonsforskere lever med. Og jeg skjønner at ikke alle opplever disse tingene på samme måte som meg. Men i likhet med de vi forsker på, tror jeg ikke vi migrasjonsfor-

skere har så mye å hente i offernarrativen. Og jeg savner historiene om migrasjonsforskerne som trives i stormen og som er bevisste på hvor innmari heldige vi er.

REFERANSER

- Andersson, M. (2018). *Kampen om vitenskapeligheten. Forskningskommunikasjon i et politisk betent felt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Djuve, A. B., Friberg, J. H., Tyldum, G. & Zhang, H. (2015). *When Poverty Meets Affluence. Migrants from Romania on the Streets of The Scandinavian Capitals*. Copenhagen: Rockwool Foundation.
- Friberg, J. H. & Elgvin, O. (2016). Når velferdsstaten bryter tilliten ned: Somaliske innvandrere i møte med NAV. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 56(03), 257–284. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291x-2016-03-02>
- Friberg, J. H. & Tyldum, G. (2019). Rumensk tiggermigrasjon i et menneskehandelsperspektiv. *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 60(1), 30–49. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.1504-291X-2019-01-02>
- Friberg, J. H. (2016). *Assimilering på norsk. Sosial mobilitet og kulturell tilpasning blant ungdom med innvandrerbakgrunn*. Fafo-rapport 2016:43. Oslo: Fafo.
- Friberg, J. H. (2018). Poverty, networks, resistance: The economic sociology of Roma migration for begging. *Migration Studies*. DOI: <https://doi.org/10.1093/migration/mny038>
- Friberg, J. H. (2019). Tvilsumme informanter, troverdig forskning? Refleksjoner over intervjuet som forskningsmetode, basert på en studie av rumenske tiggere og fattigfolk. *Norsk Sosiologisk Tidsskrift*, 2/2019.
- Ishaq, B. (2017). *Hvem snakker for oss? Muslimer i dagens Norge – hvem er de, og hva mener de?* Oslo: Cappelen Damm.